

azzal a kijelentéssel, hogy „a stilisztikai vizsgálódás az irodalomtörténész számára természetszerűleg az olyan írók esetében kötelező, akik elsődlegesen stiliszták”. Ilyen szűkreszabott dolgozatban a stilisztikai szempont alaposabb alkalmazása kissé mellékvágányt jelentett volna.

A vita eredményeképpen a bizottság a következő határozatot hozta: „Dobossy László Romain Rolland című kandidátusi értekezése az első magyar nyelvű Romain Rolland-monográfia. R. Rolland világnézeti esszéinek mintájára az írónak inkább szellemi fejlődését követi nyomon, mintsem irodalomtörténeti helyét jelöli ki. A tanulmány túlságosan elszigetelt az író korának irodalmi fejlődésétől és ezért kiadása esetében még bizonyos kiegészítésekre szorul. Különös érdeme Dobossy Lászlónak, hogy elsőnek gyűjtötte össze és dolgozta fel egyrészt R. Rolland levelezését magyar barátaival, másrészt pedig elsőnek állított össze magyarországi R. Rolland-bibliográfiát. Mindezek alapján a bírálóbizottság egyhangúlag javasolja a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Dobossy Lászlónak az irodalomtudomány kandidátusa fokozatot ítélje oda.”

A vitát összefoglalta

Gáldi László

a bizottság titkára

HERMAN JÓZSEF „AZ ÚJLATIN NYELVEK ALÁRENDELŐ KÖTŐSZÓRENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA” CÍMŰ KANDIDÁTUSI DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1959. március 31-én tartotta Herman József „Az újlatin nyelvek alárendelő kötőszórendszerének kialakulása” című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját.

A bírálóbizottság elnöke Bárczi Géza akadémikus, titkára Antal László, a nyelvészeti tudományok kandidátusa volt. Tagjai pedig Tamás Lajos levelező tag, valamint Gaál László és Fónagy Iván, a nyelvészeti tudományok kandidátusai.

Az értekezés opponensi tisztét Gáldi László, a nyelvészeti tudományok doktora és ifj. Horváth János, az irodalomtudomány doktora látta el.

A szokásos formások lezajlása után elsőnek Gáldi László terjesztette elő opponensi jelentését. Bevezetésekként hangsúlyozta, hogy Herman József kandidátusi értekezése mind terjedelmét, mind becsét tekintve meghaladja a szokványos kandidátusi értekezések méreteit és igényeit. Ugyanakkor sajnálatos és szembeszökő hiányossága a szép munkának, hogy általános nyelvészeti és indogermanisztikai szempontból nem épült szélesebb alapokra. Mivel a szerző mondattani kérdéssel foglalkozik, figyelembe vehette volna PAIS DEZSŐ mondattani munkáit, s általában a magyarországi általános nyelvészeti erőfeszítéseket. Az indogermán nyelvek közül pedig legalább a görög fő- és mellékmondat szerkesztés legfontosabb sajátosságait kellett volna figyelembe vennie. Gáldi sajnálattal említette azt is, hogy a jelölt a *quod*-os szerkezetek legrégebbi példáinak tárgyalásánál nem említette határozottabban, világosabban az igazi „*verba sentiendi*”, vagyis az érzelmet kifejező igék után minden időben megtalálható *quod*, *cum* kötőszó használatát. Hasonlóképp úgy vélte, hogy a román *ca* kötőszó eredetét a szerző nem kutatta elegendő körültekintéssel.

Gáldi végül megállapította, hogy Herman tanulmányát számos kérdés dokumentációjára vonatkozólag elsősorban igen hasznos *adatgyűjtésnek* tartja, különösen a fejlődés „sötét századait” és a nyugati nyelveket illetően. Emellett feltétlenül pozitíven kell értékelni Herman jó kritikai érzékét, mely általában biztosan vezet a különböző vélemények sűrűjében. Anyagelrendezési elveivel nem egy tekintetben már kevésbé ért egyet, s felettébb sajnálja a keleti romanisztikának bizonyos háttérbe szorítását. Bizik azonban abban, hogy Herman József némi átdolgozással tanulmányának szerkezeti elemeit jobb egyensúlyba fogja hozni, s a dolgot már jelenlegi alakjában is elfogadja kandidátusi vita alapjául.

Ezután *ifj. Horváth János* terjesztette elő opponensi jelentését. Ennek bevezetésében megállapította, hogy Herman József kandidátusi disszertációját tárgyánál fogva nagy fontosságúnak, a kérdés kimerítően sokoldalú és tudományos módszerességgel végzett vizsgálata következtében példamutatónak, eredményeit tudományosan megalapozottaknak, s így a latin nyelvtörténet és a romanisztika területén maradandó értékűnek, nyelvészeti irodalmunk értékes gazdagodásának, továbbá külföldi és hazai bizonylatban is hézagpótlónak jartja. Herman dolgozatának nagy érdeme, hogy egyformán figyelembe részesíti a latin nyelvi előzmények vizsgálatát, ugyanakkor a román nyelvi jelenségeket is módszeresen veszi számba s nem esetlegesen kiragadott, s többé-kevésbé mindig önkényes példákra való hivatkozással, ahogy romanista elődei többnyire tették.

Az opponensi jelentés a továbbiak folyamán rámutatott arra, hogy az egyfelől dicséretes kettősség, vagyis a latin és a román jelenségek hasonló módon való alapos vizsgálata a dolgozat szerkezetét illetően bizonyos hátránnyal jár, nevezetesen azzal, hogy a mű első pillanatra két különálló, egymással csak lazán, vagy helyenként még úgy sem összefüggő és csaknem egyenlő terjedelmű részből áll. Hátrányos és a kevésbé figyelmes olvasó szempontjából némi nehézséget jelent, hogy az egyes részletesen tárgyalt latin, ill. vulgáris latin nyelvi jelenségek ismertetése után nem mindig kapja meg az olvasó azonnal az utalást arra, hogy a tárgyalt latin nyelvi jelenségeknek miéle vonatkozása, megfelelése, ill. folytatása van a különböző román nyelvekben. Ugyanakkor azt is elismerte, hogy a szerző által választott tárgyalásmódot mégis helyeselni kell, mert azt a tárgy természete szinte kötelező erővel szabta meg.

Az opponens a fentebbi, általános igényű észrevételek után a jelölt konkrét megállapításai közül azokat tette szóvá, amelyek esetében eltérő módon vélekedik. Elsősorban bizonyos kötőszó megítélése, valamint néhány példamondat találó, ill. pontos volta került itt szóba.

Végezetül *ifj. Horváth János* melegen ajánlotta a bírálóbizottságnak, hogy Herman Józsefet javasolja a nyelvészeti tudományok kandidátusa cím elnyerésére.

Ezután *Herman József* válaszolt az opponensi véleményekre. Gáldi Lászlóhoz intézte először szavait. Megköszönte az opponens elismerő szavait, de hangsúlyozta, hogy Gáldi bírálatának módszerével több tekintetben nem ért egyet. Nem vitatja annak a bírálati módszernek a jogos, sőt elkerülhetetlen voltát, amely a vizsgált műnek csak egyes, érdekes vagy jellemző részeivel foglalkozik részletesen, úgy véli azonban, ajánlatos kikerülni ilyenkor azt a látszatot, mintha a vizsgált munka semmi említésre méltót sem tartalmazna azon kívül, amit a bíráló elemez, s mintha a vizsgált műnek nem is volna a

bemutatott részekén túlmenő gondolatmenete. Herman szerint Gáldi bírálata annál is közelebb jutott ehhez a veszélyhez, mivel az általa elemzett részek az egész szempontjából bevezető jellegűek vagy másodrendűek. A hallgatóság helyes tájékoztatása érdekében Herman szükségesnek látta dolgozata egészét nagy vonásokban bemutatni, majd részletesen érintette Gáldi megjegyzéseit.

Gáldinak arra a megjegyzésére, hogy alaposabban utána kellett volna nézni az alárendelő kötőszók indogermán előzményeinek, Herman József azt válaszolta, hogy mivel sem ő, sem az opponens nem indogermanista, kíváncsabb lenne ezt a kérdést a specialisták eldöntésére bízni.

A keleti romanizmus elhanyagolásának vádját Herman csak részben osztja. Ő is úgy látja, hogy helyes lesz pótlólag foglalkoznia néhány korai — XVI. századi — rumén kötőszó-szerkezettel. Ám úgy látja, hogy Gáldi felhozott kifogásai közül nem mind helytálló. Például Gáldi hiányolja a *pentru* szó szerkezet tárgyalását, pedig a 474. lapon tárgyalásra kerül. Ugyancsak e lapon idézi Rosetti-nek a XVI. századi román nyelvre vonatkozó könyvét, noha az opponens e munka mellőzését is szemére hányja. Mindennek alapján azt kell gondolnia, hogy Gáldi a 474. lapot tévedésből átlapozta. Az opponenssel ellentétben úgy véli, hogy dolgozatában az általános elvi kérdés-feltevés is helyt kapott, s amikor Gáldi a dolgozatot több esetben adatgyűjtőnek nevezi, akkor voltaképp egyoldalú képet fest róla.

Itj. Horváth Jánosnak adott válaszában Herman mindenekelőtt köszönetet mondott az opponensnek fáradtságos és aprólékos munkájáért. Hangsúlyozta, hogy amikor rövidebben válaszol neki, mint Gáldi Lászlónak, az nem fejtegetéseinek lebecsülését jelenti, hanem természetes következménye annak, hogy az opponensi jelentés a dolgozatról sok pozitív megállapítást tett, amelyekre — érvelés helyett — őszinte köszönettel válaszol.

Ezután sorra vette az opponens kiegészítő javaslatait, s azok nagyrészt köszönettel elfogadta. Majd tisztázott néhány szintén az opponens által felvetett szövegkritikai problémát.

Herman József válasza után hozzászólások következtek. Elsőnek Gáldi László emelkedett szólásra. Nagy elismeréssel nyilatkozott a szerző munkájáról. Hangsúlyozta, hogy Herman korábbi írásai is elárulják a világos fejű és alapos felkészültségű kutatót, s jelen értekezése csak kidomborítja korábban is megnyilatkozó erényeit.

A következő felszólaló Tamás Lajos, egyetértett azzal a megállapítással, hogy Herman dolgozata nyelvtudományunk értékes gyarapodását jelenti. Felvetette, nem lenne-e helyes a bevezetésben röviden vázolni azt a megglehetősen forradalmi jelentőségű átalakulást, amely a klasszikus latin normától, a vulgáris latin jellegű kötőszavakon át a legrégebben adatolható újlatin fázishoz vezetett. Ugyanilyen hasznosnak tartaná, ha a zsúfolt munka végén lenne egy táblázat, mely annak részeit szinoptikusan tartalmazza.

Herman egyetértőleg köszönte meg a két hozzászólást. Végül Gáldi László tett néhány megjegyzést Herman opponensi véleményére. Hangsúlyozta, hogy ő a magyar nyelvtudományból leszűrhető általános nyelvészeti nézetekre gondolt. Úgy véli egyébként, hogy az alá- és mellérendelés további vizsgálatot igénylő probléma. A módok használata körüli problematika jellemzésére az olasz coniunctivusra hivatkozott. Megjegyezte még, hogy Európában, a barbár betörés után valószínű annyira aláhanyatlott az írásbeliség színvonala, hogy azoknak az emlékeknek, amelyek a korrens bibliográfián keresztül forgalomba jöttek, nem volna helyes teljes értékű bizonyítói erőt tulajdonítani.

A bizottság végül a következő határozatot hozta: a szerző nagy és bonyolult kérdéscsoportot vizsgált meg és a maga elé tűzött igényes célt egészében kiválóan oldotta meg. Átfogó monográfiával gazdagította a nyelvtudománynak azt a területét, amelyen korábban inkább csak részletkérdéseket feldolgozó műveket találunk. A helyesen kialakított általános képen kívül a jelölt számos értékes részletproblémát is megoldott. Az értekezés egészében véve jeles és értékes, s az utóbbi évek egyik kiváló felkészültségű nyelvtudományi dolgozata.

Mindezek alapján a bírálóbizottság egyhangúlag javasolja a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Herman József részére a nyelvészeti tudományok kandidátusa fokozatot ítélje oda.

A vitát összefoglalta

Antal László

a bizottság titkára

WÉBER ANTAL „A MAGYAR REGÉNY KEZDETEI” CÍMŰ KANDIDÁTUSI DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság az 1958. június 26-án megtartott vitára a következő bírálóbizottságot küldte ki: elnök Sötér István levelező tag, titkár József Farkas, az irodalomtudomány kandidátusa, tagok Waldapfel József levelező tag, Barta János, az irodalomtudomány doktora, Lengyel Béla és Nagy Péter, az irodalomtudomány kandidátusai.

Az értekezés opponensei: Szauder József, az irodalomtudomány kandidátusa és Tóth Dezső, az irodalomtudomány kandidátusa.

Elsőnek *Szauder József* olvasta fel opponensi véleményét. Örömmel állapította meg, hogy *Wéber Antal* értekezése több tekintetben fölébe emelkedik a témáról korábban írt, pozitívista szellemű feldolgozások színvonalának, s jelentős előrelépés szaktudományunk mai fejlődési szakaszához mérten is. Kiemelte a jelölt bátorságát, amellyel ily nehéz műfaj-témának kifejtésére vállalkozott, ami pedig egyéni tehetségén túl a fiatalabb irodalomtörténészek nemzedékének bátorságáról és érettségéről is tanúskodik. A szerző érdeme, hogy a megelőző szakirodalmat alaposan feldolgozta és kritikailag értékelte. Különösen azért jelentős ez, mivel a megelőző szakirodalom csak kevés tanulsággal, inkább csak nyersanyaggal szolgálhatott a jelöltnak az egyéniség és a korszerű tendenciák, a művek és irányok egységes, dialektikus szemléletének kialakításához. *Wéber Antal* lényegében csak *HORVÁTH JÁNOS* és *LUKÁCS GYÖRGY* műveinek elvi és módszerbeli tanulságait használhatta fel, vállalva a küzdelmet a mesterekkel szemben is megtartandó önálló látásmódért. Ezután az értekezés esszé-jellegével foglalkozott, majd a szerkezeti felépítés helyes arányaira mutatott rá az opponens. Hangsúlyozta, hogy mindezen eredmény a jelölt marxista módszerének dialektikus jellegéből következik: állandóan vissza-visszatérő relációk között szemléli a szerző az írókat és műveiket; az írói szándékot és a megvalósítást, a történeti témát és a társadalmi, a hazai mozgalmasság eredményeit és a külföldit, a romantikusait és a realistát, a prózát és a költészetet szüntelenül egymáshoz méri s az összes tényezőik számbavételével alkotja meg ítéletét.

Az értekezés eredményeinek részletesebb tárgyalása során az opponens elsőként a felvilágosodás korára vonatkozó anyag átgondolt rendezését, elvi fel-